

משפחה גרמנית בחיפוש אחר שורשיה היהודיים

אוגסבורג – גרמניה 16-18.7.2010

"לינקסט דאן רכסט אונד גראדה אוס" – שמאלה, ימינה וישר ענה בקול מתנגן מנומס להפליא האיש אפור השער, שעצרתי באקראי בתחנת הרכבת ההומה בברלין ולבי החסיר פעימה. רעש גלגלי מזוודותינו הנגררות בכבדות חבר להדי זמזום הרכבות, שבאו וחלפו על פנינו בתדירות ובדייקנות מדהימה תואמות שלטים אלקטרוניים מרצדים המדווחים על יעדם.

עיניה החומות הרציניות של דלית, בתי, הביטו בי וידעתי בלי שהחלפנו מילה, שאותה מחשבה מנסרת בראשינו. שלא כמוהם, אז לפני שבעים שנה – אנחנו ידענו לאן פנינו מועדות.

הכול התחיל לפני מספר חודשים עם ביקורו של הורסטפטר קרפל בחיפה. "זה יהיה ממש נפלא אם תוכלו להגיע למפגש ה'קרפלים' שיתקיים ביולי באוגסבורג." אמר. ואני, נכבשת בקסמו של הגבר הנאה, שישב מולי במסעדה אוכל חציל בטחינה, הבטחתי לחשוב ברצינות על הזמנתו.

מוטב כי אדבק בעובדות לאשורן ואגולל סיפורי מראשיתו. מכתב הגיע מ"יד ושם" לפני כעשרים וחמש שנים. המעטפה הכילה את מכתבו של ד"ר קלאוס קרפל, תיאולוג והיסטוריון שחיפש בני משפחה הקשורים ליונאס קרפל, הפובליציסט והסופר, שכיהן במשרה ממשלתית רמת דרג בווינה בשלהי המאה ה-19. "כן", אמר אלכס אישי, "הוא היה דודו של אבי." וכך נולדה מערכת מיוחדת של חליפת מכתבים ממושכת עם קלאוס ששם לו כמטרה לפצח את הקשר הנעלם בין ה'קרפלים' היהודים לאלה הגרמנים. המפגש המרתק עם קלאוס, עלילותיו וקשריו עם נהריה העיר, חילופי סטודנטים עם בני עירו בילפלד בשני העשורים האחרונים, כמו גם ספרו המלומד על תולדותיה של נהריה, עיר היקים, ראויים לסיפור נפרד. אך אחזור ברשותכם לאותה ארוחה בחיפה שהובילה להזמנה המדוברת.

הורסטפטר קרפל, המכהן כשופט בית המשפט העליון של הקהילה האירופית, הגיע לישראל לקחת חלק בסמינר משותף עם שופטים ישראלים בנושאים הקשורים לשוק המשותף. וכמו כל קרפל גרמני המגיע לישראל, היה מצויד במספר הטלפון שלנו. מעל חציל בטחינה שטח בפנינו את סיפורו.

"אמי, הנאצית הקנאית, שאהבה והעריצה ללא גבול את היטלר, ילדה אותי נענית לקריאה בשנת 1944, אל הנשים הגרמניות ללדת ילד חמישי שיזכה אותן במדליה אישית מהפירר. הוא היה זקוק לילדים חדשים למכונת המלחמה המשומנת שלו. כן, אני המדליה שאמי קבלה מהיטלר. אבי נשא משרה רמת דרג." הוסיף ולא פרש.

מבלי להמתין לתגובה, מבין את עוצמת ההלם שגרמו לנו דבריו המשיך וסיפר.

"מגיל צעיר ביותר הרגשתי סלידה ואי נחת מדעותיה הימניות של אמי, שעד יום מותה הכחישה את השואה, בטענה שהייתה פרופגנדה שקרית בלבד."

ובין מנה ראשונה לשנייה נפרש סיפורו של נער צעיר, ליברל וסוציאליסט בדעותיו, שהסתייג מהשקפותיהם הימניות של הוריו ומיד עם סיום התיכון עזב את הבית, את אוגסבורג עיר הולדתו ועבר לאוניברסיטה, כמה שיותר רחוק מהבית, לדבריו, לברלין. עד יום מותה של אימו לא שב לביתו. עם סיום לימודי תואר ראשון במשפטים הגיע לישראל כמתנדב בקיבוץ דן שם שהה כשישה חודשים. את ירח הדבש בשנת 1982 חגג בישראל ושב לבקר בה פעמים רבות במסגרת תפקידיו השונים במערכת המשפט הגרמנית. את קלאוס הכיר עוד באוניברסיטה כששניהם צועדים ברחובותיה של ברלין בהפגנות הסטודנטים.

ישובים בכיסאות בקרון מרווח, בחום של 38 מעלות ברכבת בלתי ממוזגת, לא מלאנו לבנו להתלונן על אי הנוחות, כי לא ניתן היה לגרש את המחשבות על המאות והאלפים שנדחסו בידי הקלגסים לקרונות המשא עומדים דחוקים ללא אוויר, ללא מים במסעם אל המוות.

גדולי האדריכלים עשו מתיחת פנים לברלין החבולה בניסיון לשקם הריסות עברה הנקוב חורים שחורים. עבר שלא נגמר. בלט הצורך הדוחק להזכיר, למחות, לשקם, לבנות מצבות ואנדרטאות בחיפוש לתיקון וכפרה. עיר מסעירה, שלא ניתן להלך בה בלי לחוש את ההיסטוריה הקרובה כל כך על פני השטח, מעשנת עדיין. חמישה ימים לוחטים סבבנו ברחובותיה בהדרכתם של צעירים ישראלים מוכשרים, שלמדו אותה היטב. והנה עוד מעט קט ואנו מגיעים לאוגסבורג, העיר המארכת את ה-Kreppel Treffe מפגש ה'קרפלים' שנושא **'חיפוש הקשר המאחד את הענף היהודי והגרמני נוצרי של המשפחה'**.

פניהם הקורנות של שני מיודעינו קלאוס והורסטפטר קבלו אותנו בפתח המלון. נלפתנו בזרועותיהם בחיבוק עז ושיורי הספק, שהתגנבו פה ושם ללבנו על תבונת ההחלטה להצטרף להתכנסות עם חמישים גרמנים זרים, גם אם נושאים הם את שם משפחתנו, נמוגו כלא היו. הרגשנו רצויים.

רק מחצית השעה הייתה לנו כדי להתרענן ולהצטרף לאורחים האחרים שהגיעו מכל רחבי גרמניה. עדויים תגים מזהים עם גביע שמפניה ביד עברנו, דלית ואנוכי, מהאחד לשנייה, לוחצים ידיים, מושיטים לחי לנשיקה ואז עמד מולי קשיש כסוף שער, נשען על מקל הליכה, הרים את כף ידי לשפתיו כאירופאי מהאסכולה הישנה נשאה אל שפתיו לנשיקה, חייך אלי בעיניים רכות תוהה: "את לא זוכרת אותי, אוטו-יוהנס, ארחתם אותי את ואלכס בביתכם לפני למעלה מעשרים שנה? הרי אני הייתי ה'קרפל' הגרמני הראשון שלכם?" בושתי מעט על שנשמט מזיכרוני אך שני העשורים שחלפו השאירו חותמם עליו ומן הגבר השרמנטי, בעל הזקן הקטנטן הגזוז בקפידה לא נותר זכר. הוא חיפש קרבותי בדבקות בכל ימי הכנס כמבקש להשיב זיכרון ימי צעירותו.

משהגיע תורי, בחרתי במקום להציג את עצמי, לגלות את אוזניהם של המסובים ליד שולחנות ערוכים לתפארת בעניין שורשיהם של שמות המשפחה היהודיים. וכך אמרתי:

"במקורות היהודיים איננו מוצאים שמות משפחה. אדם מזוהה בשם אביו. אברהם בן טרח, דוד בן ישי, ישעיהו בן אמוץ, ירמיהו בן חלקיה וכו'. רק במחצית המאה ה-18, במטרה להקל על גבית המסים, נדרשו היהודים בממלכה האוסטרו-הונגרית והצארית לקבל על עצמן שמות משפחה. חלקם בחרו להזדהות במקצועם, כמו שוסטר – סנדלר, שניידר – חייט, בוכבינדר – כורך, שכטר – שוחט, וכדומה. היו שבחרו בהשפעת הגרמנים בשמות יותר מעודנים כמו: אדלר, אדלשטיין, שטרן ועוד. אחרים בחרו בשמות של צבעים: שוורץ – שחור, וויס – לבן, גרין – ירוק, בלאו – כחול. חלקם פשוט הוסיפו את הסיומת סון-דהיינו, בן, לשמם הפרטי, כמו: מנדלסון, אריקסון, יעקבסון. היו כאלה שנקראו על שם העיר או הארץ שגרו בה :

דנציגר, ברלינר, מנהיימר, פרנקפורט, לונדון, דויטש, אסטרייכר ועוד. והיו אחרים שהתמנו לנהל את אחוזותיהם של האריסטוקרטים ובבוא העת קבלו על עצמם את שם מעבידם. על פי סיפורו של קלאוס קיימת עיירה בשם 'קרפלין' ובה אחוזה בשם 'קרפלהוף' – סביר להניח שיהודי שניהל את האחוזה בחר לאמץ לעצמו את השם הנ"ל."

הנוכחים האזינו בדריכות להרצאתי המלאה ואז הוספתי:

"אני מאמינה שמה שהביא אותנו לשבת כאן יחד הוא הצורך הבסיסי לשמר רוח הומאנית של אחווה, של הבנה, של תקווה לסובלנות, לאהבה ולסליחה. כל מפגש עם אדם חדש מביא עמו ערך מוסף ומעשיר את חיינו. ואני מאמינה שאחזור מהכנס הזה עם זיכרונות מיוחדים והרבה חברים חדשים."

בוקר יום המחרת הוקדש לסיור בעיר אוקסבורג החוגגת 2000 שנה להיווסדה. העיר הופצה קשות על ידי בנות הברית במטרה לחסל את מפעלי התעשייה שבנו חלקי חילוף למנועי אוניות המלחמה. היא עברה, כמו כל ערי גרמניה רסטורציה מושלמת ובתיה הבנויים בסגנון הרנסנס, הברוק או הרוקוקו מחוברים זה לזה כיחידה מתמשכת אחת אך נבדלים בצבעי פסטל מגוונים משרים על המהלך בהם אווירה פסטורלית נינוחה.

את היום בלינו בשיחות רעים, העמקנו היכרות עם הדור הבוגר, בני הששים ועם ילדיהם, הדור הצעיר, כשכולם צמאים לשמוע על חיינו, מביעים בתימהון ובכנות את הכאב שלהם מהכתם שהותירו 12 שנות שלטונו של היטלר על ההיסטוריה שלהם, מבקשים לכפר על מעשי אבות אבותיהם.

מוסיקת כליזמר מנוגנת על ידי שתי נשים בנות המקום, האחת שחרחרת צעירה עם צ'לו וגיטרה והשנייה בוגרת כסופת שער אקורדיון על ברכיה, קבלה את פנינו באולם בו נערכה ארוחה חגיגית שנפתחה בהרצאתו המלומדה של הכומר הפרוטסטנטי גרד פצקה. הוא נשא דברים על מקורותיה של הנצרות השאובים מן היהדות, על התיזה השקרית והבלתי מתקבלת על הדעת שהיה ליהודים קשר כל שהוא עם צליבת ישו ועל העוולות של הכנסייה לדורותיה לעם היהודי בהסטה ושלחוב ההמון לשטנה ואנטישמיות. הוקרן סרט על ישראל החדשה ועל המקומות הקדושים, שנמסר לי באדיבותו הרבה של דודו ויצטום, איש הטלוויזיה, השלים תמונה חיה של ישראל לאלה שטרם בקרו בה.

את ההרצאה המרכזית נשא ד"ר קלאוס קרפל, מיוזענו, שערך מחקר מעמיק על חייו, עבודתו ויצירתו של הפובליציסט והסופר היהודי יונאס קרפל מווינה, (1874-1940) הרי הוא החוליה שהולידה את הקשר המיוחד שבסופו של דבר זימן אותנו לכנס יוצא דופן זה. יונאס קרפל היה אוטודיקט שהחל את הקריירה שלו כעובד בבית דפוס. הוא שלט שליטה מלאה בשבע שפות, פרסם בעיתונות המקומית והארצית בגרמנית ובשבועונים והירחונים היהודיים ביידיש. פרסם מספר ספרים ביניהם ספר עב כרס בן שמונה מאות עמודים הסוקר את תולדות הקהילות היהודיות בכל רחבי תבל מאז ועד ימיו הוא. זכה בפרסי עיתונות רבים והיה מוערך על ידי החוגים הספרותיים בווינה. נשא משרה ממשלתית רמת דרג. עם סיפוח אוסטריה לגרמניה בשנת 1938 נאסר על ידי הנאצים, כאסיר פוליטי שנאשם בפרסומים כנגד השלטון הנאצי. לאחר שהוחזק מספר חודשים בדכאו הועבר לבוכנוולד שם נרצח ב-21 ביולי 1940. אפרו נמסר לאחותו שהקימה לו מצבה בבית הקברות היהודי בווינה. בביקור שערך קלאוס עם תלמידיו בשנת 2008 בבית הקברות הצטער לראות את עליבות המצבה ויחד עם עוד כמה 'קרפלים' קבלו על עצמם את שיפוצה וחדשו את הכיתוב:

פ"נ

איש תמים במעשיו

איש האשכולות שהכול בו

ר' יונה בן ר' הירש קרעפעל

Regierungsrat Ministerialsekretar

Jonas Kreppel

הוא היה גבר נאה, שלוש נשים נשא בחייו ואהב כנראה גם עוד רבות נוספות. תמיד חרגו הוצאותיו על הכנסותיו, מעולם לא הייתה הפרוטה מצויה בכיסו וידוע שעם מעצרו השאיר חוב פתוח בבית הקפה המפורסם "ארקאדן" שם אהב לבלות. קראו לו קרפל, כמו למרבית הנוכחים באולם אבל הוא היה יהודי. מחקרו המעמיק של קלאוס ריתק את באי הכנס, שהאזינו בשתיקה רועמת. מן הידוע הוא שהאסון ארע לא רק בגלל האנשים הרשעים שעסקו ברוע אלא גם בגלל האנשים הטובים שעמדו מן הצד ושתקו ולא יכולתי לסלק מראשי את המחשבה הטורדת מה היו עושים הם לו חיו אז, בשנות האופל ההן.

ואז קמה ה'קליזמרית' הצעירה הגרמנייה ושרה בקולה הענוג בידיש את השיר:

"מיין שוועסטער חיה מיט די גרינע אויגען,

מיין שוועסטער חיה מיט די שווארצע צעפ

די שוועסטער חיה וואס האט מיך דערצויגן

אויף סמאטשע גאס אין הויז מיט קרומע טרעפ"

אחותי חיה עיניה היו ירוקות

אחותי חיה, צמותיה היו שחורות

אחותי חיה זו שגדלה אותי

בבית ברח' סמוצ'ה עם גרם מדרגות רעוע

אימא הייתה עוזבת את הבית עם שחר

כשהשמים רק החלו להתבהר

הלכה לחנות להרוויח מעות, מעט כסף עלוב

וחיה נותרה בבית עם הילדים

האכילה ושמרה עליהם בערב הייתה שרה להם שירים יפים

אחותי חיה עיניה ירוקות

בטרבליניקה גרמני שרף אותה

ואני עכשיו פה במדינת היהודים

האחרון שהכיר אותה.

עבורה אני כותב את שירי ביידיש

על הימים הנוראים האלה של זמננו

אצל אלוהים היא בת יחידה

בשמים יושבת היא לימינו.

כתב את השיר שריד השואה בינם הלך על אחותו שנספתה והיא רק בת 10. הורסטפטר לחש על אוזני: זה אני שבקשתי ממנה כי תשיר את השיר הזה עם סיום ההרצאה. "ואני טרם הספקתי לנגב את עיניי הדומעות מהשיר המרגש והעצוב הזה.

והנה הגיע יומו האחרון של הכנס. לאחר סערת רעמים שפלחה את דממת הלילה וגשם זלעפות ששטף את העיר ורחץ בנייה ורחובותיה מאבק השרב של השבוע החולף, צעדנו שוב עם בוקר, כל שבט ה'קרפלים' אל עבר המוזיאון היהודי הצמוד אל בית הכנסת הגדול של אוגסבורג. סבבנו עם אוצרת המוזיאון וסגניתה, שתי נשים צעירות ומלומדות בין ספרי תורה, מגני כסף, פעמונים, סרטי קשירה, מזוזות ושאר אביזרי יודאיקה ושמענו איך ניצל בית הכנסת מכליה גמורה, אך לא לפני שהצליחו החוליגנים לשרוף את ארון הקודש, ספרי התורה הריהוט והעיטורים הנפלאים, בליל הבדולח וזאת רק תודות לסמיכותם של תחנת דלק ושני בנקים גדולים שהיו בצמידות לו. קהילה קטנה ואמידה הייתה באוגסבורג עם פרוץ המלחמה, רק אלף יהודים שבנו היכל לתפארת שהכיל 700 מקומות ישיבה. בשנת 1985 שופץ בעזרת תורמים נדיבים והמדריכות הבטיחו שהשחזור נאמן למקור. כיפות לבנות כיסו ראשיהם של האורחים הגרמנים. הן ריצדו ככוכבים באולם האפלולי ודברו יותר מאלף מילים.

את המסע שלנו חתם ביקורינו במחנה דכנאו, מחנה המעצר הגרמני הראשון. המחנה אליו נלקח הדוד רבא יונאס קרפל הי"ד. מוזיאון חדש שהוקם רק לפני כחמש שנים מוקם באחד הצריפים הארוכים, קירותיו נותרו קלופים, מחוספסים ועוטים שיירי צבע דהוי. החזות המדכאת באה להעצים הכתבות ולהנציח את האנשים שבתמונת. דוממים ודומעים עמדנו שם ה'קרפלים' יחדיו.

רבקה קרפל-עילם 20.7.2010

